

VERDAGUER, FOLKLORISTA

Verdaguer fou un gran folklorista. N'hi ha prou, per justificar-ho, amb els seus dos volums de *Rondalles* i *Folklore*, que deixen veure en l'autor, no un arqueòleg o un fred catalogador del saber popular, sinó un poeta, un fill de la terra que el viu i el porta a dintre, el saber popular; que el recull amb entusiasme intel·ligent i n'impregna; per instint i per gràcia assenyada, la seva llengua literària i tota la seva obra.

La veu popular la duia, Mossèn Cinto, a l'ànima. Per això tenim la sort que els seus reculls folklòrics no siguin la dissecció ordenada d'un erudit de laboratori, sinó l'ofrena viva d'un filòleg autòcton i d'un poeta genial.

Al temps de la naixença i de la primera florida de la poesia i la literatura en llengües romàniques, existia, en doble lirada, que després va perdurar, en certa manera, una poesia *docta* i una poesia *popular*. Aquesta darrera, rústica i sense preceptiva, no plaia a la gent de cultura; i, a l'inrevés: la poesia artificiosa, acadèmica, sàvia, no era entesa ni assaborida pel poble sense lletra.

En el cas de Verdaguer, s'ha esdevingut una meravella, una mena de miracle: els doctes l'han reconegut i admirat com a poeta genial, i el poble senzill s'ha assimilat els seus poemes i les seves cançons, i les canta, les estima i les admira de tot cor.

No costa pas gaire d'esbrinar el secret, de trobar la causa d'això. I és [que l'harmonia de la poesia, de la veu, de l'ànima popular, ell la sentia a la sang, i li fou respir vital des de que va venir al món. Va començar a beure el filtre fecund amb la llet, amb les rondalles, amb els cants i oracions de la seva mare. Ella i els camperols de la Plana de Vich foren els seus mestres naturals.

D'aquella facècia epigramàtica dels seus seus anys juvenils, que cantava així:

*Poeta i fangador só;
i fuig la feina tan neta;
que fango com un poeta
i escric com un fangador.*

se'n desprèn, amb una auto-consciència d'humorisme pagès, la pròpia afirmació i reconeixença d'aquell lligam tan íntim entre la naturalesa i l'espiritualitat, entre la formació ambiental i la de les aules, entre l'element popular i la normativa culta, amb una harmonia viva o una fusió tan natural que no sol trobar-se ni remotament en figures cabdals de les grans literatures del món.

La recordança i la lloa de Mossèn Cinto com a folklorista és més devota i vibrant encara perquè la saba popular, va fer-lo, fonamentalment i elementalment, un gran poeta. I també, perquè el seu exemple demostra que folklore i cultura no són pas en el fons dos conceptes antagònics, com hauria pogut fer creure una interpretació estreta de la filosofia d'alguns pensadors contemporanis.

¿Que, per harmonitzar «biològicament» els dos conceptes, cal una mena de miracle? En Mossèn Cinto, Déu va obrar aqueix miracle.

Les Rondalles

En considerar Verdaguer com a folklorista podem començar per l'objectiu que li va fer aplegar la garba més grossa en aqueixa activitat tan natural i espontània en l'antic vailet de Folgueroles: volem dir la «rondallística».

De petit i de gran, Mossèn Cinto va recollir rondalles; i segurament n'hauria pogut contar i estampar moltes més que les que va deixar manuscrites a les seves llibretes. Gairebé arriben a la cinquantena les que formen el seu volum pòstum publicat amb aqueix mateix títol: *Rondalles (L'Avenç, 1905)*. N'hi ha de la Plana de Vich i d'altres llocs de Catalunya; n'hitroben cinc de recollides al Vallespir, i una a la comarca de Tortosa.

Hi ha en la, massa breu, però rica, collita, rondalles i tradicions que serveixen tota la frescor de la veu popular, sense guarniments literaris. Però aquelles a les quals el poeta ha posat una mica de vestidura d'ornament pel seu compte, tenen, certament, un doble encís que en altres mans merament cruïtes potser seria un defecte. Cada peça guardada al bell estoig és un joell de prosa literària, malgrat la seva ingènua senzillesa. Si les narracions són encisadores per elles mateixes, la part personal o de presentació que hi posa el narrador és una pura delícia estètica. Senyalem-ne una gairebé a l'atzar: *L'herba dels pecats*, per exemple. La infantil creença popular aviat està dita; l'anècdota verdagueriana en fa una pàgina perfecta d'antologia.

I el vocabulari i els modismes són una deu abundosa i fluent que perpetua en prosa viva la llengua de la nostra pagesia.

Escatainar, pitejar, xericar, marinejar, terrejar, lluentejar, de trasantó, per entremig, el camí «morraller», un «culler», l'apagallums (herba), gavarrera, pellucar, tenir el gènit fort com una trumfa crua, cantant a trencanou de coll, tenir llenga, el «remug» de les vaques, renoc, escambell, tirandes (dels bous), l'espigó (de la carreta), randes i crespats, etc, tocar l'ase, no filar d'avui...: riquesa de termes de ruralia que entren naturalment en la llengua cultivada i li donen una plenitud i una gràcia característiques.

Folklore: Què diuen els ocells?

Els col·lectors de l'obra pòstuma de Mossèn Cinto, després del volum de *Rondalles* van publicar-ne un altre que agavella el restant de la seva miscel·lània folklorica.

Com a bon poeta i bon fill de la ruralia, ell sap talment el visir de la falla tureca *Què diuen els ocells?* Aquest títol, amb interrogant, és el de la primera part del seu llibret de *Folklore*. L'enfilall de notes comentades constitueix una de les aportacions més interessants, més curioses i més plenes de frescor i gràcia per al coneixement del nostre folklore. El pròleg minúscul ja ho és tot ple de frescor i de gràcia:

«*Què diuen els ocells? Anan-los-ho a preguntar a ells mateixos, si us volen respondre. El seu llenguatge no és gaire entès ni conegut pels homes que corren avui dia; més, els pagesos i pastors, que els senten sovint i els tracten més d'aprop, i, per lo tant, en saben més que els savis, que han provat, fa centúries, d'interpretar algun de llurs cants, i amb prou feines han arribat a traduir-ne algú passatge d'ací i d'allà, en dites, adagis i versos estranys, com els que aneu a sentir. Si tot cant sol tenir una lletra, aquesta és la lletra del cant dels ocells tal com la gent bósquerola me l'ha ensenyada a mi, mot per mot, sense guanyar ni perdre.*»

Folklore: Notes esparses - Tradicions - Aforística

A l'antologia poètico-musical dels ocells —flor de la inventiva o de la penetrant interpretació popular—, segueix un apèndix o complement de *Notes esparses*, també sobre cants o costums ocellístics, i, després un grapadió de quatre *Tradicions* justes, nucs de comentaris, que acaben amb aquella del ruc que es fa desfer el ronçal i va fer la rucada de ficar-se portal endins de la universitat: «*Els estudiants que hi havia a dins se n'adonaren, i aixecaren un crit i rebombori que espantà el pobre animal i el féu recular esfereït cap a la porta. Un pare caputxí que s'esqueia passar per allí ho vegé, i exclamà tot movent el cap: —In propria venit, et sui eum non receperunt.*»

Portant el folklore a les entranyes, cap branca o manifestació seva no podia ésser estranya a Mossèn Cinto. I menys la de l'*Aforística* que, amb les rondalles i amb la interpretació de les veus alades, se'n duen la palma. Escaiença significativa és que, dels cinc-cents aforismes, un de més, un de menys, no compta, que registra, garebé tots, tots, són en vers. Ja sabem el predomini de la rima en els nostres refranys, però la vocació del poeta li'n feia fer la selecció adequada a la seva psicologia i a la seva moral.

El graner folklòric de Mossèn Cinto no és un «Corpus» exhauridor: però és escollit i no té palla. Tot és gra de poesia i d'estètica; de seny català i de moral cristiana. Una delectança i una bella lliçó:

«*Tant t'escolta Déu si pregues,
com si renegues.*»

«*Tot gust és breu
si no ve de Déu,*

«*Orar sols de boca,
pluja a la roca.*»

«*Amb armes, dones i focs,
no hi vulguis jocs.*»

«*Al torrapà,
la fam el va matar.*» Etc.

Sentit espiritual i filològic del folklore verdaguerià

Com a bon vigatà i com a bon sacerdot, Mossèn Cinto no practicava pas la deficient doctrina de l'art per l'art. La bondat i la veritat amaraven o animaven la bellesa de la seva obra. Si folklore és veu, saber popular, ell va collir-ne la flor, l'essència espiritual, del saber popular de la seva terra.

I la projecció, el desplegament didàctic i exemplar, el trobem en els cànctics missionals («*Veus del bon pastor*», etc.), en les seves cançons i tradicions, en les seves narracions senzilles i incomparables, àdhuc en els seus poemes. Profunda tasca d'apostolat, moralitzadora, que Déu degué premiar-li llargament.

Quan a la valorització filològica, el crític Joaquim Folguera que, en certs punts, va judicar injustament o amb massa lleugeresa la figura i l'obra de Verdaguer, deia del nostre poeta, i per tant, del nostre folklorista: «*Estimava la llegenda, sabia furgar per munts i planes fins a trobar un mot o una rondalla com qui cerca una herba o una pedra.*» (1) Reconeix que Mossèn Cinto s'incorporà el cabal de metà-

fores vivents; és a dir: d'aquells mots i frases fetes, en típica comparança, que són vers modismes populars i, per tant, un tresor folklòric incorporat a la seva obra i, per ella, al català literari, a la riquesa de la llengua escrita.

Però Folguera no va acabar de veure que el gran renovador de l'idioma fou Verdaguer, i que aquest el va renovar amb elements vius i naturals, sobre els quals han pogut treballar després el filòlegs i els gramàtics.

Com la llengua popular, pura i sense artifici, Verdaguer estimava la llegenda i la tradició. Enamorat d'elles, va poetitzar-ne, va forjar-ne una de gegantina: «*L'Atlàntida*», car gegantines eren les seves ales de poeta. També en el «*Canigó*» barreja la història i la religió amb les llegendes pirinenques. Populars o mitològiques, pairals o cosmogòniques, tot és ú. Són la projecció immensa, poèmàtica; el desplegament del seu esperit folklòric; que és fonament ètnic o etnogràfic de la seva poesia.

En les altres obres seves trobem arreu saba folklòrica: en el llenguatge (el raïm que *sua sang viva*); en les idees i en tota l'expressió («*Veus del Bon Pastor*», «*Càntics*», «*Jesús Infant*», «*Flors de Maria*»), «*No ploris, no, Manyaguet de la Mare...*»; «*Bonica és la Rosa, - més ho és el Ram; - més ho és el Lliri - que floreix tot l'any*»; «*Flor de lliri, lliri, flor de lliri blanc*»... sentim com a tornades i pensaments rectors en les cançons de «*Betlem*». I, com a flors de la Mare de Déu, apomellem en el seu llibre (pròleg i poesies) el *Lliri de les Valls*, la *Menta de Santa Maria*, la *Viola de la Mare de Déu*, l'*Herba de Santa Maria*, la *Camisola de la Mare de Déu*; el *Bressol*, el *Coixí*, la *Mitgeta*, el *Sabató* o la *Xinel·la*, el *Mantellet*, l'*Ensiamet*, la *Llet*, l'*Arbre*, les *Llàgrimes*, el *Lliri*, la *Rosa*, els *Cabells*, els *Ulls*, la *Mà*, el *Llilet*... de Maria. O bé el poeta s'inspira en el folklore botànic marià, o bé no pot estar-se de recordar les flors que la pietat estètica del poble ha adjudicat o dedicat a la Mare de Déu, en lligar el ram poètic que ell li ofrena.

No és paperam vell d'arxiu ni vitrina de museu, el folklore de Mossèn Cinto. Són flors i fruits d'espiritualitat, de lirisme i de biologia.

Per això té sempre vida i fecunditat.

Per altra banda, sota un prisma d'exigència sistemàtica, en rigor, Verdaguer donà a l'arxiu folklòric català un tribut selecte, del qual sobressurt una novetat excepcional, senzillament admirable: les pàgines modèliques i suggerents de «*Que diuen els ocells?*».

Tothom reconeixarà que ell el posseïa i el vivia, el folklore. Era un del poble; i, demés, l'estudià com un home de cultura. I aquest és el secret del gran poeta que va ésser per als doctes i per a la gent senzilla, gairebé il·letrada.

Ell va assimilar-se estèticament o va polir culturalment la veu popular; i la va tornar al poble, i la va donar al món, feta poesia genial.

MIQUEL BOSCH I JOVER